

WYMAGANIA PROGRAMOWE Z PRZEDMIOTU
NAUKI POMOCNICZE HISTORII DO KOŃCA XVIII WIEKU

Chronologia

- podstawowe pojęcia z zakresu chronologii astronomicznej (Średnia doba słoneczna, miesiąc synodyczny, rok słoneczny zwrotnikowy)
- narzędzia do mierzenia czasu (zegary słoneczne, piaskowe, wodne, ogniowe i mechaniczne)
- kalendarze: juliański i gregoriański
- budowa kalendarza kościelnego
- style: obrzezania, marcowy, wielkanocny, bizantyjski, Narodzenia Pańskiego
- indykcje
- miesiące: słowiańskie i łacińskie nazwy miesięcy
- dni tygodnia: słowiańskie i łacińskie nazwy dni tygodnia
- ery: dionizyjska, bizantyjska, żydowska i mahometańska
- praktyczna umiejętność odczytywania dat (ćwiczenia)

Dyplomatyka

- dokument Średniowieczny i jego dzieje
- rodzaje dokumentu ze względu na: formę kancelaryjną (dyplomy, listy, akty), moc prawną (dyspozytywny i poświadczeniowy) i rolę w sądzie jako Środka dowodowego (publiczny i prywatny)
- etapy powstawania dokumentu
- cechy dokumentu (wewnętrzne i zewnętrzne)
- formuły dokumentu Średniowiecznego (ćwiczenia)
- polskie kancelarie książęce i kancelaria królewska: geneza, rozwój, personel i funkcjonowanie
- księgi wpisów kancelarii królewskiej
- sądowe księgi wpisów instytucji szlacheckich, miejskich i kościelnych
- rola dokumentu w prawie polskim

Genealogia i prosopografia

- genealogia jako nauka (rozwój, zakres i cele badań na przestrzeni dziejów)
- podstawowe pojęcia genealogiczne: ród, rodzina, filiacja, koicja, pokrewieństwo, stopień pokrewieństwa, powinowactwo, ascendenci, descendenci
- cel i metody badań prosopograficznych
- Źródła do badań genealogicznych (ocena przydatności poszczególnych gatunków Źródeł historiograficznych i dokumentacyjnych w badaniach genealogicznych i prosopograficznych)
- polskie herbarze i ich wartość Źródłowa
- podstawowe fakty genealogiczne: daty: narodzin/chrztu, ślubu, śmierci/pogrzebu, filiacja, stopień pokrewieństwa, stan społeczny, wyznanie, pozycja majątkowa
- metody ustalania podstawowych faktów genealogicznych
- rycerskie rody genealogiczne a kształtowanie się rodów heraldycznych (rody kognacyjne i agnacyjne)
- rola rodów heraldycznych w Średniowiecznej Polsce
- zasady konstruowania tablic genealogicznych
- drzewo genealogiczne a monografia genealogiczna
- sporządzenie własnego drzewa ascendentów

Geografia historyczna:

- przedmiot badań i zadania geografii historycznej
- rodzaje map i ich skala
- metody rekonstrukcji krajobrazu naturalnego
- metody rekonstrukcji krajobrazu kulturalnego (dzieje osadnictwa)
- metody rekonstrukcji krajobrazu historyczno – politycznego (jednostki administracyjne i ich granice)
- dzieje granicy
- historia kartografii
- kartografia historyczna (zabytki kartograficzne jako Źródła historyczne)
- metody konstrukcji map w XVI – XVIII w.

Heraldyka

- geneza i rozwój herbu w Polsce na tle europejskim
- geneza i rozwój herbu w Wielkim Księstwie Litewskim
- rodzaje herbów w Polsce
- opisywanie herbu – blazonowanie, tynkury
- elementy Średniowiecznego rycerskiego herbu polskiego: tarcza, godło, hełm, klejnot, zawołanie (proklama) jako słuchowy element
- rodzaje tarcz, barw i figur heraldycznych w Polsce i w Europie
- rozpoznawanie najpopularniejszych herbów polskich (np. z okresu adopcji horodelskiej)
- społeczno – prawne znaczenie herbu rycerskiego / szlacheckiego w Polsce
- możliwości uzyskania herbu i szlactwa w okresie monarchii stanowej w Polsce i w Rzeczypospolitej (legalne i nielegalne)
- herb państwowy – godło, geneza i ewolucja
- herby dynastyczne i własne (królów Polski i Wielkich książąt Litewskich)

Ikonografia

- zabytki ikonograficzne jako Źródło historyczne
- metoda ikonologiczna w interpretacji dzieła sztuki
- Drzwi Gnieźnieńskie jako Źródło ikonograficzne
- życie św. Wojciecha w świetle żywotów oraz zabytku ikonograficznego

Metrologia

- antropologiczny system metrologiczny Słowian
- miary długości i odległości: palec, dłoń, stopa, łokieć (i jego rodzaje na ziemiach polskich), pręt, laska, mile
- miary powierzchni: łany (i ich rodzaje), włóka, staje, morgi, sznur, laska i pręt
- miary objętości zbóż: korzec (i jego rodzaje i systemy), łaszt
- miary objętości płynów: system garnca
- wagi: system grzywny i funta
- sposoby zapisywania liczb: cyfry rzymskie i arabskie
- próba interpretacji fragmentów inwentarza, lustracji lub poboru z XVI-XVIII w.

Neografia staropolska

- typy pisma humanistycznego: antykwa humanistyczna, kursywa humanistyczna (italika) kancelarska

- zasady ortografii i abrewiacji w piśmie staropolskim (kancelareska)
- odczytywanie rękopisów staropolskich (ćwiczenia)

Numizmatyka

- definicja pieniądza i monety
- geneza pojawienia się monet
- prawo mennicze w Polsce
- czynniki warunkujące wartość monet w Średniowieczu i czasach nowożytnych (m.in. próba i waga)
- sposób produkcji monet
- renowacja monety
- stempel monety (otok, pole, legenda, wyobrażenie, awers i rewers)
- program ideologiczny realizowany poprzez bicie monety (pozaekonomiczne funkcje pieniądza)
- systemy pieniężne na ziemiach polskich
- nominały monet na ziemiach polskich
- badanie siły nabywczej pieniądza (m.in. trofa)
- moneta jako źródło historyczne

Paleografia łacińska

- materiały i narzędzia pisarskie (m.in. tabliczki woskowe, papirus, pergamin, papier)
- ewolucja pisma (kapitała, kursywa, uncjała, minuskuła karolinska, pismo gotyckie, pismo humanistyczne)
- odmiany pisma gotyckiego (pismo kodeksowe i dokumentowe)
- dukt, kat pisania, moduł pisma, ligatury, kanon pisma
- abrewiacje
- odczytywanie fragmentów rękopisów z XV w. (ćwiczenia)

Paleografia i neografia ruska

- dzieje pisma słowiańskiego: głagolica i cyrylica
- znajomość alfabetu cyrylickiego (z uwzględnieniem jusów)
- typy pisma cyrylickiego: ustaw, półustaw, skoropis
- praktyczne odczytywanie zapisów cyrylickich z terenu Wielkiego Księstwa Litewskiego (półustaw i skoropis)
- pismo cyrylickie w Wielkim Księstwie Moskiewskim
- reforma pisma cyrylickiego Piotra I

Sfragistyka

- związek pieczęci z dyplomatyką i paleografią
- geneza pieczęci
- najstarsze pieczęcie polskie
- funkcje i znaczenie pieczęci w prawie polskim
- budowa pieczęci i materiał pieczętny
- wyobrażenia napieczętne
- rodzaje pieczęci w Polsce ze względu na: właściciela, kształt, wyobrażenia napieczętne, funkcje

Weksylologia

- Źródła do polskiej weksylologii
- weksylium
- związki weksylologii z heraldyką
- podstawowe rodzaje weksyliów: proporce, gonfanony, chorągwie, sztandary, flagi bannery, bandery, gonfalony
- chorągwie i flagi polskie i Wielkiego Księstwa Litewskiego
- podstawowe figury na flagach
- symbolika najpopularniejszych flag mających swoją genezę w średniowieczu i czasach nowożytnych (np. „Dannebrog”, „Union Jack”, „Stars and stripes”)

Źródłoznawstwo

- rodzaje i gatunki źródeł historycznych
- Ćwiczenia w rozpoznawaniu gatunków źródeł historycznych

Aneks do programu NPH do k. XVIII w. (w wymiarze 60 godzin)

Zajęcia w:

Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie

- historia AGAD
- zasób archiwum
- warunki korzystania z zasobu archiwum
- materiały genealogiczne w zbiorach AGAD

oraz

Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego

- zasób BUW
- warunki pracy w BUW